

СТАНОВИЩЕ

на доц. д-р Миряна Янакиева
за дисертационния труд на Йоанна Иванова Нейкова,
представен за присъждане на научната и образователна степен „доктор“
по научна специалност 2.1. Филология – Теория на литературата

Тема на дисертацията :

ФРАГМЕНТАРНОТО ИЗИСКВАНЕ И ВЪЗМОЖНОСТТА ЗА ЛИТЕРАТУРНА ТРАНСГРЕСИЯ

Предложеният труд на Йоанна Нейкова е с обем от 222 страници. Обхваща увод, четири глави и заключение. Опира се върху солидна библиография от 152 заглавия на български, английски, френски и немски език. В своя завършен вид изследването свидетелства за много задълбочена философска и литературоведска подготовка на дисертантката, инвентивност на нейното теоретично мислене, способност за синтез и откриване на неразработени или слабо разработени аспекти на избраната проблематика.

Както това е заявено още в уводната част, едно от централните намерения на труда е да проследи развитието на въпроса за фрагментарността в исторически план. Това проследяване, изключително убедително и полезно само по себе си, не е самоцелно. То е основа и предпоставка за реализирането на ключовото постижение на труда в теоретичен план, а именно – ако се позовем на формулировката на авторката – „да изгради теория за силите на фрагментарното като сили на литературата“. Другояче казано, в теоретичния модел на литературата като такава, който трудът предлага, фрагментарността е устойчив, същностен аспект, елемент от *differentia specifica* на литературата. Именно в този смисъл, подсказаното от Морис Бланшо понятие за *фрагментарното изискване* се явява основополагащо в концептуалната система, разработена от Йоанна Нейкова, защото фрагментарността не е случаен, не е „факултативен“ белег на литературата, а е част от свойствата, които правят литературата именно литература. Впрочем, тук е мястото да се отбележи и сериозната обосновка както на избрания вариант за превод на френскоезичното понятие *l'exigence fragmentaire* именно като *фрагментарно изискване*, така и на обвързването му с другото ключово понятие в дисертацията, това за *трансгресия*,

доколкото и двете понятия са функционални и налагащи се от само себе си, когато целта е да се проблематизира един от фундаменталните въпроси на литературознанието, какъвто е въпросът за границите на литературната творба, за нейното начало и край и за това, което я предхожда или идва след нея.

Откроявайки три основни характеристики на фрагментарното изискване (с. 15), които са последователно анализирани и изяснявани в отделните глави на дисертацията, авторката доказва потенциала на това понятие да работи както за преосмислянето на ролята на субектността в литературата, така и за преодоляването на диалектиката на частта и цялото.

В труда е разгърната също толкова задълбочена рефлексия и върху второто опорно понятие, това за трансгресията, чиято „парадоксална неразрешимост“ (с. 20), изразяваща се във въпроса „дали трансгресията е ефект от задължителното наличие на даден закон, или законът е създаден само за да наложи определено ограничение на вече налична тенденция за трансгресия“, отговаря в определен смисъл на природата на литературата, доколкото неразрешимите противоречия и парадоксите са същностно определящи за самата литература като езиково творение.

Когато се разглежда проблемът за фрагментарността, реконструирането на романтичката теория за фрагмента е незаобиколим етап. На идеите на немските романтици е посветена и първата глава от обсъждания труд. Анализът на тези идеи е ясно фокусиран, на тях се гледа през призмата на целите, които изследването си поставя и които обуславят избраната към тях перспектива, която авторката определя като „дискурсивна двойственост“, т.е., отнасянето им както към философския дискурс, така и към литературоведския, за което способства именно фрагментарната форма, в която романтиците излагат идеите си (с. 34).

Сред многото оригинални моменти в представянето на романтичката теория на фрагмента, разгърнато в дисертацията, при което е проявено дълбоко познаване и много взискателно близко четене на текстовете на немските романтици, трябва да се отбележи и вниманието към техни предходници като Никола дьо Шамфор и Блез Паскал. Съпоставката с техните идеи позволява да бъде открит новият момент в романтичката концепция,

свързан с въпроса за авторството, тъй като, както е посочено в дисертацията, при романтиците се наблюдава намаляване на важността на идеята за авторство. Друг съществен извод от анализа на романтичeskото разбиране за фрагмента е, че то има като резултат освобождаването от „типологизиращите и нормативни подходи, присъщи на поетиките“ (с. 49).

Във втора глава на своя труд дисертантката се фокусира върху идеите на Валтер Бенямин, друг ключов автор за изследването, наред с Бланшо. В Беняминовата рефлексия върху понятието алегория, тя намира убедителни аргументи за своята основна теза, че „фрагментарното изискване надскача формалните дадености на конкретен литературен текст и се проявява като израз на рефлексивните сили на литературата“ (с. 65). Тук силно впечатление прави идеята ѝ да изясни връзката между алегория и фрагмент през призмата на ранната философия на езика на Бенямин, за да установи „точки на пресичане между природа – език – алегория – фрагмент“ (с. 76).

Фрагментът, видян в светлината, в която го поставя трудът на Йоанна Нейкова, е ключ към преосмислянето на въпроса за границите на литературата и на идеята за завършеност и тоталност на литературната творба. Несъмнено Морис Бланшо е сред авторите, чиито съчинения предоставят особено богат материал за теоретизиране в тази посока. Неговите критически текстове, събрани в книгите *Литературното пространство* и *Предстоящата книга*, са обект на анализ в третата глава, а теоретичната конструкция, изградена в рамките на тази част, е изпробвана върху конкретна повествователна форма, каквато е *récit* (с. 115), на базата на творчеството на Самюел Бекет. Идеите на Бланшо са тълкувани и в контекста на неговото време, пример за което е реконструирането на имплицитния спор със Сартр по отношение на понятието за „ангажирана“ литература. Както това е подчертано в дисертацията, двусмислеността на литературата, в която Бланшо вижда една от същностните ѝ черти, не позволява тя да бъде инструментализирана политически и идеологически (с. 124), а фундаменталното условие за това е неререференциалността на езика на литературата, за която настоява френският мислител.

В главата, посветена на Бланшо, специално внимание е отделено на значението, което философията на Хайдегер има за оформянето на неговите възгледи. Внимателно е

проследена цяла една линия в теоретичните построения на Бланшо, чийто подтик лежи в прочутия текст на Хайдегер „Началото на художествената творба, а същият този въпрос за началото на творбата като един от трайно присъстващите в съчиненията на френския автор е разгледан в дисертацията през фигурите на Орфей и Одисей според интерпретацията, която той им дава в *Литературното пространство* и *Песента на сирените*. Самото понятие за *начало* е анализирано през отношението му към две други понятия, които Бланшо поставя във връзка с него – *център* и *опит*.

Следването на Хайдегер, но и отгласването от него в собствените търсения на Бланшо намира според Йоанна Нейкова съществен израз в различните начини, по които двамата виждат отношението между творба и автор. Ако при Хайдегер то се вписва в модела на херменевтичния кръг, то при Бланшо изкрystalизира тезата, че творбата всъщност предхожда твореца (с. 156).

В четвъртата и последна глава на дисертацията теоретичният модел, изграден в предходните глави, е инструментализиран по отношение на конкретно литературно творчество, това на американския писател Пол Остър, чиито литературни експерименти онагледяват идеята за началото на литературната творба като прекъсване.

В Заключението, което синтезира основните етапи от хода на изследователската мисъл, е формулиран отново ключовият въпрос „можем ли да мислим фрагментарността не като формално или жанрово определение, а като израз на саморафлексивния жест на литературата да се усъмнява в собствените си форми на съществуване“ (с. 210), въпрос, на който самата дисертация отговаря утвърдително, доказвайки убедително възможността на подобен модел на мислене за литературата.

Трудът е представен в автореферата точно и ясно, а формулираните от авторката приноси отговарят напълно на постигнатото в нейния труд.

Затова убедено ще гласувам за това на Йоанна Нейкова да бъде присъдена научната и образователна степен „доктор“ по научна специалност 2.1. Филология – Теория на литературата.

Миряна Янакиева